

Ziņojums par nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā sasaiti ar „ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām”.

Projekta „Biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” administratīvās kapacitātes stiprināšana līdzdalības veicināšanai lēmumu pieņemšanā sociālās iekļaušanas jomā”. (Līguma identifik. nr. 1DP/1.5.2.2.2./10/APIA/SIF/021/18) ietvaros

Autors : Inga Šķestere

Rīgā, 2011.g. februārī

„Šis materiāls „Ziņojums par nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā sasaiti ar „ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām”.” ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par materiāla „Ziņojums par nacionālo un reģionālo politikas plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā sasaiti ar „ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām”.” saturu atbild biedrība „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”.

93% no Projekta finansē Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību. Apakšaktivitāti administrē Valsts kanceleja sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

EIROPAS SAVIENĪBA

Priekšvārds

ANO Konvencija „Par personu ar invaliditāti tiesībām” ir saistošs starptautisks Cilvēktiesību dokuments. Konvencija stājās spēkā 2008. gada maijā. Latvija Konvenciju parakstīja 2008. g. 18. jūlijā kā pēdējā no ES dalībvalstīm un ratificēja 2010. g. 1. martā, fakultatīvo protokolu parakstīja 2010. g. 22. janvārī, ratificēja 2010. g. 31. augustā.

Saskaņā ar konvenciju, katrai dalībvalstij ir jānosaka pasākumi, kuri pakāpeniski īstenotu personu ar invaliditāti ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, šim mērķim maksimāli izmantojot pieejamo resursu iespējas.

Lai izprastu ANO Konvencijas „Par personu ar invaliditāti tiesībām” (turpmāk tekstā Konvencija) uzstādījumu ietvērumu nacionālā un reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos, tika veikta Konvencijas un plānošanas dokumentu sasaistes analīze. Veicot analīzi, katrs Konvencijas pants tika salīdzināts ar nacionālā un reģionālā līmeņa plānošanas dokumentiem, izvērtējot, vai Konvencijā aktualizētie jautājumi atspoguļojas plānošanas dokumentos. Ziņojums ir izstrādāts, saglabājot analīzes struktūru un aplūkojot katru no konvencijas pantiem atsevišķi, tā identificējot konkrētas nepilnības Konvencijas un plānošanas dokumentu sasaistē un palīdzot aktualizēt tos jautājumus, kuriem Konvencijas veiksmīgai īstenošanai Latvijā būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība.

Ziņojuma izstrādes gaitas koordināciju nodrošināja biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” ekspertu grupa, kura pirms tam veica plānošanas dokumentu apkopošanu un analīzi, līdz ar to ziņojumā ir atspoguļots biedrības viedoklis.

Nacionālā un reģionālā līmeņa plānošanas dokumentu sasaite ar ANO Konvenciju par cilvēku ar invaliditāti tiesībām.

ANO Konvencijas mērķis ir veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai visas personas ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, un veicināt tām piemītošās cieņas ievērošanu. Vienlaikus Konvencija uzsver, ka pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem. (Konvencijas 1.pants).

Konvencijas definētais mērķis tieši atspoguļojas tikai „Latvijas ilgtspējas stratēģijā līdz 2030.gadam”, kas uzsver, ka saskaņā ar ANO Konvenciju „Par personu ar invaliditāti tiesībām”, valstij ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai personas ar invaliditāti

varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi, vienlīdzīgi ar citiem realizējot sevi visās dzīves jomās. Nevienā citā no nacionālā līmeņa plānošanas dokumentiem Konvencijas mērķis netiek ietverts tieši. Izvērtējot reģionālo sociālo pakalpojumu attīstību programmu mērķus, jāsecina, ka tie ir tikai daļēji vērsti uz ANO Konvencijas iedzīvināšanu. Veicot dokumentu sasaistes analīzi ir **identificēta būtiska atšķirība personu ar invaliditāti (jeb funkcionāliem traucējumiem) definējumā**. Latvijas normatīvajos un plānošanas dokumentos personas ar funkcionāliem traucējumiem – personas, kurām ir slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisīti fiziska vai garīga rakstura traucējumi, kas ierobežo personas spējas patstāvīgi strādāt, veikt pašaprūpi un apgrūtina personas iekļaušanos sabiedriskās dzīves norisēs. Savukārt ANO Konvencija uzsver - pie personām ar invaliditāti pieder personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas **mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem** var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem.

Neatzīstot mijiedarbības ar dažādiem šķēršļiem, (gan vides, gan sabiedrības attieksmes), Latvijas normatīvie akti, un līdz ar to arī plānošanas dokumenti, saglabā nevecojušo, medicīnisko skatījumu uz cilvēku ar invaliditāti un atbilstoši tam plāno veicamos pasākumus. Ja šis skatījums netiks mainīts uz tādu, kā to definē ANO Konvencija, tad Konvencijas ieviešana pilnībā nebūs iespējama un, cilvēkiem ar invaliditāti, arī turpmāk var tikt liegtas iespējas dzīvot neatkarīgu un pilnvērtīgu dzīvi, vienlīdzīgi ar citiem realizējot sevi visās dzīves jomās (kā to nosaka valsts ilgtermiņa plānošanas dokuments).

5.pants. Vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums.

„Latvijas Ilgtspējas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam” ir vienīgais nacionālā līmeņa plānošanas dokuments, kurā ir ietverta nepieciešamība mazināt diskrimināciju, tomēr tā tiek attiecināta tikai uz darba tirgu un citas diskriminācijas jomas netiek skartas. Līdz ar to, ANO Konvencijā uzsvērtais jebkādas diskriminācijas aizliegums invaliditātes dēļ un efektīva tiesiskā aizsardzība pret diskrimināciju, Nacionālajos plānošanas dokumentos ir atspoguļota nepilnīgi. Savukārt saprātīgi pielāgojumi vispār netiek minēti nevienā no plānošanas dokumentiem. Nevienā no plānošanas dokumentiem nav paredzēti būtiski pasākumi, lai paātrinātu vai sasniegtu personu ar invaliditāti faktisku vienlīdzību. Reģionālie plānošanas dokumenti nevērš uzmanību cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzības nodrošinājuma un diskriminācijas aizliegumam. Kaut arī vienlīdzības nodrošinājumu varētu veicināt cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām atbilstošas pakalpojumu sistēmas attīstība valstī kopumā un reģionos īpaši, tomēr plānotie fragmentārie pasākumi un nelielais pakalpojumu skaits realitātē būtiskas izmaiņas reģionālo dokumentu plānošanas periodā nenesīs un šos jautājumus būtu svarīgi atkārtoti aktualizēt jau šobrīd, negaidot plānošanas perioda beigas.

6.pants. Sievietes ar invaliditāti.

Sievietes ar invaliditāti, kā potenciāla mērķa grupa, netiek izdalītas ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos, tā netieši neatzīstot sieviešu un meiteņu ar invaliditāti pastiprināto risku tikt pakļautām diskriminācijai. Līdz ar to pastāv risks, ka sievietēm un meitenēm ar invaliditāti var būt apgrūtināta iespēja izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības. Dominējošie ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumi valstī palielina iespējamību, ka sievietes ar invaliditāti var tikt pastiprināti pakļautas vardarbības riskam, tai pašā laikā, šis risks netiek minēts nevienā no dokumentiem. Lai turpmāk mazinātu diskriminācijas risku pret sievietēm un meitenēm ar invaliditāti, plānojot pasākumus cilvēkiem ar invaliditāti, ir vēlams apzināt atsevišķi arī sieviešu ar invaliditāti situāciju un identificēt iespējamus riskus, tādējādi samazinot to iespējamību.

7. pants. Bērni ar invaliditāti.

Bērni ar invaliditāti, kā mērķa grupa, tiek izdalīti gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos. Vienlaikus ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments norāda uz pasākumiem, kuru mērķa grupa ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem, segregatīvo raksturu. Tiek uzsvērts, ka bērni ar funkcionāliem traucējumiem tiek izglītoti no pārējās vides nošķirtās internātskolās, līdz ar to ierobežojot bērnu ar funkcionāliem traucējumiem iespējas iegūt turpmākai, patstāvīgai dzīvei nepieciešamās prasmes. Arī „Nacionālā attīstības plānā” bērnu ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana tiek skatīta tikai attiecībā uz izglītības ieguves iespējām, citas dzīves jomas neakcentējot. Nevienā no plānošanas dokumentiem netiek atzīts, ka bērniem ar invaliditāti, vienlīdzīgi ar citiem bērniem, ir tiesības brīvi paust savu viedokli par visiem ar viņiem saistītajiem jautājumiem.

Reģionālajos sociālo pakalpojumu attīstības plānos kā iespējamais pakalpojums bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, tiek minēta aprūpe mājās (Rīgas plānošanas reģions). Aprūpes mājās pakalpojums bērniem mazina viņu iespējas kontaktēties ar vienaudžiem, attīstīt komunikatīvās prasmes un mazina iespējas vienlīdzīgi ar pārējiem bērniem izmantot visas pamattiesības un pamatbrīvības. Reģionālā līmenī plānojot bērniem ar invaliditāti aprūpes mājās pakalpojumu, ir saskatāms pastiprināts bērnu ar invaliditāti de-socializācijas risks un apgrūtināts vienlīdzīgu iespēju nodrošinājums.

Turpmāk, plānojot pasākumus un pakalpojumus bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, būtu pēc iespējas jāveicina integratīvu pakalpojumu attīstība. Tas ne tikai veicinātu bērnu ar funkcionāliem traucējumiem veiksmīgāku iekļaušanos sabiedrībā, bet vienlaikus paaugstinātu jaunās paaudzes tolerances līmeni un izpratni par dažādību.

8.pants. Izpratnes veidošana.

Izpratnes veidošana ir viens no būtiskākajiem uzdevumiem cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanā. Tikai veidojot izpratni, ir iespējams apkarot joprojām pastāvošos stereotipus, aizspriedumus un mazināt negatīvu praksi attiecībā pret cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Īpaši tas būtu attiecināms uz cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem un psihiskām saslimšanām, kuras ir sabiedrības aizspriedumiem un stereotipiskai attieksmei visvairāk pakļautās grupas. Izpratnes veidošana sabiedrībā un lēmumu pieņēmēju vidū mazinātu esošo tendenci atbalstīt segregatīvus, no apkārtējās sabiedrības, nošķirtus pakalpojumus.

Valsts ilgtermiņa attīstības plānā ir uzsvēta nepieciešamība vairot sabiedrības informētību par dažādību. Uzsvērts, ka ļoti būtiski ir izglītēt valsts pārvaldē strādājošos, īpaši augstākā un vidējā līmeņa vadītājus, kā arī darbiniekus, kuri strādā tiešā saskarsmē ar klientiem, par dažādu sociālo grupu esamību, situācijām un vajadzībām. Diemžēl izpratnes veidošanas jautājumiem citos plānošanas dokumentos ne nacionālā, ne reģionālā līmenī netiek pievērsta uzmanība un jautājuma nozīmība netiek atzīta.

Īpaša uzmanība būtu jāpievērš cieņas pilnas attieksmes veicināšanai pret personu ar funkcionāliem traucējumiem tiesībām visos izglītības sistēmas līmeņos, tostarp, visiem bērniem no mazotnes (šim aspektam šobrīd vispār netiek pievērsta uzmanība). Tikpat būtiski ir mudināt masu informācijas līdzekļus attēlot cilvēkus ar invaliditāti atbilstoši Konvencijas mērķim – kā vienlīdzīgus sabiedrības locekļus. Šis jautājums būtu iekļaujams žurnālistu izglītības programmās.

9.pants. Pieejamība.

Vides un informācijas pieejamība ir viens no aspektiem, kas nodrošina cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iespēju dzīvot pilnvērtīgi un neatkarīgi, kā arī iespēju piedalīties visās dzīves jomās. Šī jautājuma nozīmība tiek uzsvēta „Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijā 2030.gadam”. Hierarhijā zemākos plānošanas dokumentos vides pieejamības jautājums tiek skatīts tikai fragmentāri, piemēram, plānojot vides pieejamības uzlabošanu tikai izglītības vidē. Šāda, atsevišķas vides izdalīšana, nenodrošina cilvēku ar kustību traucējumiem iespējas līdzvērtīgi piedalīties visās dzīves jomās. Netiek pievērsta uzmanība informatīvās vides un sakaru pieejamībai.

Kaut arī vairumā reģionālo sociālo pakalpojumu attīstības programmās vides pieejamība ir akcentēta kā uzlabojams aspekts un tiek atzīts, ka nav pieejami pat sociālie dienesti, nemaz nerunājot par citām sabiedriskām ēkām, tomēr reāli pasākumi šīs situācijas labošanai netiek plānoti nevienā ne reģioniem.

10.pants. Tiesības uz dzīvību.

Ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos netiek plānoti nekādi pasākumi, lai nodrošinātu cilvēku ar invaliditāti tiesību uz dzīvību efektīvu īstenošanu. Šim jautājumam būtu jābūt atspoguļotam vismaz nacionālā līmeņa plānošanas dokumentos.

11.pants. Riska situācijas un ārkārtas humānās situācijas.

Cilvēku ar invaliditāti aizsardzības un drošības pasākumiem riska situācijā, tai skaitā ārkārtas humānās situācijās un dabas katastrofu gadījumā, ir būtiska nozīme, ņemot vērā, ka cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, var būt nepieciešami papildus atbalsta pasākumi riska situācijās. Tomēr nevienā no plānošanas dokumentiem šis jautājums nav ietverts. Arī nacionālā līmeņa plānošanas dokumentos nav pievērsta uzmanība personu ar invaliditāti aizsardzībai un drošībai iespējamo riska situāciju, piemēram, dabas katastrofu gadījumos.

12.pants. Vienlīdzīga tiesībspējas atzišana.

Nepieciešams atzīt personu ar funkcionāliem traucējumiem rīcībspēju visās dzīves jomā līdzvērtīgi ar citiem sabiedrības locekļiem. Atzīstot cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem rīcībspēju, vienlaikus nepieciešams nodrošināt cilvēka vajadzībām atbilstošu atbalstu, lai cilvēks savu rīcībspēju varētu īstenot. Šis jautājums būtu attiecināms vismaz uz ilgtermiņa plānošanas dokumentu, atbalsta pasākumus vai pakalpojumus plānojot arī hierarhijā zemāka līmeņa dokumentos. Jautājums ir ļoti aktuāls Latvijas situācijā, kur personai ar invaliditāti ir tikai divas izvēles – vai nu pilna rīcībspēja, vai arī rīcībspēja tiek pilnībā atņemta. Situācijā, kad cilvēkam tiek atņemta rīcībspēja, nav pieejams atbalsts lēmumu pieņemšanas procesā un cilvēks tiek uzverts kā lemt nespējīgs par savu dzīvi.

13.pants. Tiesas pieejamība.

Tiesas pieejamības jautājums nav skarts ne nacionāla, ne reģionāla līmeņa plānošanas dokumentos. Līdz ar to netiek plānoti nekādi pasākumi, lai sekmētu efektīvu tiesas pieejamību personām ar invaliditāti, ko varētu panākt nodrošinot atbilstošu apmācību darbiniekiem, kas strādā tiesu administrācijas jomā un policijas personālam. Īpaši uzsverams šis jautājums ir saistībā ar saskarsmi ar cilvēkiem, kuriem ir garīga rakstura traucējumi. Atbalsta pasākumu un pakalpojumu trūkums liedz cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem efektīvi piedalīties tiesvedības procesos.

14.pants. Personas brīvība un neaizskaramība.

Šai pantā ietvertais jautājums nav iekļauts ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos.

15.pants. Tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai vai nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem.

Šai pantā ietvertais jautājums nav iekļauts ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos. Zemgales plānošanas reģiona sociālo pakalpojumu attīstības programmā ir paredzēta ilgstošas sociālās aprūpes iestādes izveide personām ar deviantu uzvedību. Šādas īpašas iestādes izveide cilvēkiem ar uzvedības traucējumiem ir uzskatāma par bīstamu precedentu un segregāciju veicinošu pasākumu un vienlaikus šāds pakalpojums var ietvert cieņu pazemojošas aktivitātes, kas ir pretrunā ar 15.pantu.

16. pants. Tiesības netikt pakļautam ekspluatācijai, vardarbībai un ļaunprātīgai izmantošanai

Šai pantā ietvertais jautājums nav iekļauts ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos. Reģionālajos sociālo pakalpojumu attīstības programmās, izvērtējot esošo situāciju, netiek atzīta vardarbības un ļaunprātīgas izturēšanās pret cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem esamība, līdz ar to netiek plānoti nekādi pasākumi, lai mazinātu ļaunprātīgas izturēšanās iespējamību. Ja tiktu attīstīti pietiekama apjoma, kvalitatīvi un cilvēku vajadzībām atbilstoši atbalsta pakalpojumi, tas nenoliedzami ievērojami mazinātu vardarbības un ļaunprātīgas izturēšanās iespējamo risku. Turpmākajos plānošanas dokumentos, būtu svarīgi plānot ne tikai pakalpojumu attīstību, bet vienlaikus arī paredzēt efektīvu pakalpojumu kontroli no neatkarīgu iestāžu puses.

17.pants. Personas integritātes aizsardzība.

Tikai valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentā, uzsverot nepieciešamību nodrošināt personas ar invaliditāti iespējas dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi, varam uzskatīt, ka ir ietverts arī personas fiziskās un garīgās integritātes aizsardzības jautājums. Ne vidēja termiņa, ne īstermiņa plānošanas dokumentos šis jautājums netiek skarts un arī reģionālie plānošanas dokumenti personas integritātes nodrošināšanas jautājumam nepievērš uzmanību. Personas fiziskas un garīgās integritātes ievērošana ir īpaši svarīga, ņemot vērā, ka dominējošā pakalpojumu forma cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem ir ilgstošas sociālās aprūpes iestādes, kurās personas integritāte sistemātiski netiek ievērota. Personas integritātes ievērošana ir vienlīdz svarīga arī attīstot alternatīvos pakalpojumus, jo, neņemot vērā šo aspektu, iespējams neadekvāts pakalpojumu kvalitātes pazeminājums. Tāpēc attīstot pakalpojumus atbilstoši reģionālo sociālo pakalpojumu attīstības programmām, būtu katram pakalpojumam jāizvērtē personas integritātes ievērošanas nodrošinājums.

18.pants. Pārvietošanās un pilsonības brīvība

Šai pantā ietvertais jautājums nav iekļauts ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos.

19.pants. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā.

„Latvijas ilgspējas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam”, uzsverot nepieciešamo pasākumu veikšanu, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem varētu dzīvot pilnvērtīgu un neatkarīgu dzīvi, atzīst cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem tiesības dzīvot sabiedrībā ar tādu pašu izvēles brīvību, kā citiem sabiedrības locekļiem. Savukārt Nacionālajā attīstības plānā ir uzsvērtā cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem sniegto pakalpojumu kvalitātes nodrošinājuma nepieciešamība un pakalpojumu klāsta dažādošanas nepieciešamība, iespējami tuvinot tos pakalpojuma saņēmēja dzīvesvietai. Minēts arī atbalsta nodrošinājums, lai pašvaldības veiksmīgi spētu attīstīt alternatīvos sociālos pakalpojumus. Arī citos nacionālā līmeņa plānošanas dokumentos lielākā vai mazākā mērā ir ietverts cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem, patstāvīga dzīvesveida nodrošinājums un iekļaušanās sabiedrībā. Tomēr vienlaikus jāmin, ka nevienā no plānošanas dokumentiem nav minēta pārejas nepieciešamība no ilgstošas sociālās aprūpes institūcijām uz pašvaldībā balstītiem alternatīvajiem pakalpojumiem. Tas liek domāt, ka par iespējamu tiek uzskatīta divu, būtībā pretrunā esošu pakalpojumu nodrošinājuma sistēmu esamība. Ja plānošanas dokumentos netiek skaidri definēta deinstitutionalizācijas nepieciešamība, pāreja uz alternatīvajiem pakalpojumiem visdrīzāk būs tikai fragmentāra, bet ne sistēmiska un nespēs dot vēlamu rezultātu, kāds tiek prasīts Konvencijā un valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentos. Tas arī skaidri parāda nacionālā plānošanas dokumenta, kas būtu vērsts tieši uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem deinstitutionalizācijas nepieciešamību un aktualitāti.

Iepriekš minētais skaidri atspoguļojas reģionālajās sociālo pakalpojumu attīstības programmās, kur tiek plānots attīstīt tikai atsevišķus pakalpojumus un, ir skaidrs, ka potenciālais šo pakalpojumu saņēmēju skaits būs neliels, un tas nedos būtisku ieguldījumu 19. panta īstenošanai dzīvē. Bez tam pakalpojumu attīstības programmās ir skaidri redzams, ka pašvaldības neplāno ilgtermiņā ieguldīt līdzekļus alternatīvo pakalpojumu sistemātiskā attīstībā, bet ir gatavas pakalpojumus attīstīt tikai, ja ir pieejami projektu līdzekļi.

20.pants. Individuālā pārvietošanās.

Individuālā pārvietošanās kā komplekss jautājums, kurš ietver gan transporta pieejamības nodrošinājumu, tostarp cenas pieejamību, tehnisko palīgīdzekļu pieejamību atbilstoši personas individuālās vajadzībām, kā arī personāla, kas ikdienā strādā ar cilvēkiem, kuriem ir pārvietošanās grūtības, apmācību, nav ietverts nevienā no nacionālā līmeņa plānošanas dokumentiem. Tiesa, atsevišķi individuālās pārvietošanās aspekti ir ietverti dažos no nacionālā līmeņa plānošanas dokumentiem, bet to fragmentācija norāda uz kompleksas pieejas trūkumu, kas savukārt rada risku, ka plānotie un ieviestie pasākumi nebūs pietiekami efektīvi, lai cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem tiktu nodrošinātas individuālas pārvietošanās iespēja ar pēc iespējas lielāku personīgo patstāvību.

Nevienā no plānošanas dokumentiem nav vērsta uzmanība uz nepieciešamību nodrošināt cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem ar atbalsta tehnoloģijām. Ir uzsvērti tikai tehniskie palīgīdzekļi un, kaut arī ir uzsvērtā nepieciešamība palielināt to apjomu un klāstu, plānotie pasākumi ir nepietiekami, lai būtiski uzlabotu situāciju. Reģionālajās sociālo pakalpojumu attīstības programmās ir plānota neliela skaita specializētā transporta pakalpojumu attīstība, tomēr specializētais transports nespēj nodrošināt cilvēku ar kustību traucējumiem individuālās pārvietošanās brīvību, jo specializētā transporta pakalpojumus ir iespējams pieteikt tikai atsevišķai, konkrētai vajadzībai. Līdz ar to transporta pakalpojuma pieejamība nosaka cilvēka iespējas pārvietoties un liedz cilvēkam iespēju pārvietoties brīvi, līdzvērtīgi pārējiem sabiedrības locekļiem.

21. pants. Vārda un uzskatu brīvība un informācijas pieejamība.

Informācijas pieejamībai personām ar funkcionāliem traucējumiem netiek pievērsta pietiekama uzmanība nevienā no nacionālā vai reģionālā līmeņa plānošanas dokumentiem. Kaut arī vispārējai informācijas un komunikāciju tehnoloģiju attīstībai tiek pievērsta pietiekama uzmanība vismaz ilgtermiņa un vidēja termiņa valsts plānošanas dokumentos, tomēr neņemot vērā pieejamu formātu un nepieciešamo palīgtechnoloģiju nodrošinājumu personām ar invaliditāti, iespējams nonākt pie situācijas, ka strauji attīstoties tehnoloģijām, personas ar invaliditāti nokļūst informatīvajā izolētībā. Bez tam ierobežotā pieeja mūžizglītības pasākumiem, liedz cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem pietiekami efektīvi apgūt jaunāko tehnoloģiju izmantošanas prasmes.

Netiek plānoti pasākumi, lai informāciju, kas paredzēta plašai sabiedrībai, savlaicīgi sniegtu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem pieejamos formātos, kas ievērojami apgrūtinā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem sociālo ieļaušanos.

Materiāli vieglajā valodā tiek izdoti tikai atsevišķu projektu ietvaros, šis jautājums netiek uztverts kā sistemātiski risināms.

22. pants. Privātās dzīves neaizskaramība.

Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem privātās dzīves neaizskaramība ir aktuāls jautājums, kuram netiek pievērsta nepieciešamā uzmanība. Valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumenti privātās dzīves neaizskaramībai tiešu uzmanību nepievērš. Varētu uzskatīt, ka neatkarīgas un pilnvērtīgas dzīves nodrošinājums, kuru uzsver ilgtspējas attīstības stratēģija ietver privātās dzīves nodrošinājumu. Arī „Nacionālajā attīstības plānā” akcentētajai alternatīvo pakalpojumu attīstībai būtu jānodrošina cilvēkiem privātās dzīves neaizskaramību. Tomēr, ja privātās dzīves neaizskaramības princips netiek akcentēts, ievērojami paaugstinās šī principa pārkāpšanas risks.

Jautājums būtu īpaši akcentējams reģionālajās sociālo pakalpojumu attīstības programmās, jo privātās dzīves neaizskaramības princips ir viens no kvalitatīvu sociālo pakalpojumu nodrošinājuma pamatprincipiem. Tomēr jautājums neatspoguļojas nevienā no reģionālajiem plānošanas dokumentiem. Tas rada apdraudējumu, ka plānotie sociālie pakalpojumi var tikt attīstīti neievērojot privātās dzīves neaizskaramības principu, īpaši, ja pakalpojums tiek sniegts klienta dzīvesvietā, kā tas ir aprūpes mājās pakalpojuma gadījumā. Būtu nepieciešami papildus pasākumi, lai uzlabotu šādu pakalpojumu tiešo sniedzēju (piemēram, aprūpētāju) izpratni par privātās dzīves neaizskaramības jautājumiem un zināšanu līmenis tiktu pārbaudīts pirms pakalpojuma sniegšanas uzsākšanas.

23. pants. Cieņa pret dzīvesvietu un ģimeni.

Cieņas pret cilvēka ar funkcionāliem traucējumiem dzīvesvietu un ģimeni jautājums pēc būtības netiek skarts ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos. Plānošanas dokumentos netiek akcentēta efektīvu un atbilstošu pasākumu nepieciešamība, tādējādi samazinot diskriminācijas iespēju pret cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem visos jautājumos saistītos ar laulību, ģimeni, vecāku stāvokli un attiecībām, vienlīdzīgi ar pārējiem sabiedrības locekļiem. Netiek atzīta pasākumu nepieciešamība vecāku ar invaliditāti, kuri audzina bērnus vai vēlas stāties laulībā, atbalstam. Īpaši akūts šādu atbalsta pasākumu trūkums ir personām ar garīga rakstura traucējumiem. Iemesls tam varētu būt sabiedrībā valdošie stereotipie uzskati par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem un noliedzošā attieksme pret viņu ģimenes dzīves iespējām. Tas atspoguļojas arī plānošanas dokumentos, kur neplānojot šāda veida atbalstu, tā nepieciešamība pēc būtības tiek noliegta. Atbalsta pakalpojumu trūkums šobrīd rada situācijas, ka bērns tiek nošķirts no vecākiem vecāku funkcionālo traucējumu dēļ (raksturīgi garīga rakstura traucējumu gadījumā). Reģionālie plānošanas dokumenti īpaši neuzsver bērnu ar invaliditāti tiesības attiecībā uz ģimenes dzīvi, kā arī nepietiekamā apjomā tiek plānots sniegt savlaicīgu un plašu informāciju, pakalpojumus un atbalstu bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

Ne nacionālā, ne reģionālā līmenī netiek plānoti konkrēti pasākumi situācijās, kad tuvākie ģimenes locekļi nespēj rūpēties par bērnu, lai tai brīdī tiktu nodrošināta alternatīvā aprūpe ģimeniskā vidē sabiedrībā, bērns netiktu ievietots no sabiedrības nošķirtā pakalpojumā, piemēram, ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā.

24. pants. Izglītība.

Nacionālie plānošanas dokumenti ietver cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem tiesības uz izglītību, nodrošinājumu. Ilgtermiņa plānošanas dokumentā ir atzīts, ka Latvijas izglītības politika joprojām ir nepietiekami iekļaujoša attiecībā pret cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, uzsverot, ka pozitīvie piemēri ir drīzāk izņēmums, nevis sistemātiski īstenotas valsts politikas rezultāts un bērni ar funkcionāliem traucējumiem, pārsvarā tiek izglītoti no pārējās vides nošķirtās internātskolās. Arī „Nacionālais attīstības plāns” kā uzdevumu definē – nodrošināt personām ar speciālām vajadzībām izglītības pieejamību visos tās veidos un līmeņos. Reģionālie sociālo pakalpojumu attīstības plāni izglītības jautājumiem nepievērš uzmanību. Kaut arī vispārējās izglītības pieejamības jautājums nav tieši attiecināms uz šī līmeņa plānošanas dokumentiem, tomēr, lai izglītība būtu pieejama cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, var būt nepieciešami papildus atbalsta pasākumi, piemēram, asistents vai pavadonis, kurš palīdzētu nokļūt izglītības iestādē. Neplānojot šādus atbalsta pasākumus, arī izglītības ieguves iespējas mazinās. Mūžizglītības jautājumiem netiek pievērsta uzmanība kaut arī tie ir reģionālo plānošanas dokumentu ietekmes zonas jautājumi. Vēl viens aktuāls jautājums izglītības jomā, kuram uzmanību nepievērš neviens no plānošanas dokumentiem, ir pirmskolas izglītības ieguves iespējas bērniem ar funkcionāliem traucējumiem.

25. pants Veselība.

Veselības aprūpes nodrošinājuma personām ar invaliditāti jautājums nav iekļauts nevienā no nacionāla līmeņa plānošanas dokumentiem. Līdz ar to varam secināt, ka šis, ļoti būtiskais jautājums, ir atstāts pašplūsmā, cerot, ka personas ar invaliditāti iekļausies vispārējā veselības aprūpes pakalpojumu saņēmēju kopumā. Gadījumā, ja personām ar invaliditāti tomēr būtu nepieciešami papildus atbalsts pasākumi, piemēram, atbalsta persona cilvēkam ar garīga rakstura traucējumiem, kurš sniegtu atbalstu lēmumu pieņemšanas procesā par atbalstāmā veselību, netiek plānoti un, līdz ar to, nav pieejami. Nevienā no plānošanas dokumentiem nav ietverta agrīnā diagnostika un agrīnā iekļaušanās, tas ierobežo iespējas saņemt indikācijām atbilstošu medicīnisko palīdzību tiklīdz tāda vajadzība rodas, gan gadījumā, ja funkciju traucējumi tiek noteikti uzreiz pēc bērna dzimšanas gan arī, ja tie ir traumas rezultāts vēlākā cilvēka dzīves posmā. Tas, vēlākā laika periodā, var būt saistīts ar invaliditātes smaguma pakāpes padziļināšanos.

26. pants. Adaptācija un rehabilitācija

Valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumenti nevērš uzmanību uz adaptācijas un rehabilitācijas pakalpojumu un programmu attīstības nepieciešamību, tomēr hierarhijā zemāki dokumenti rehabilitācijas jautājumus akcentē. Reģionālajās sociālo pakalpojumu attīstības programmās ir iekļauta arī sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstības nepieciešamība, tomēr, tieši cilvēkiem ar funkcionāliem

traucējumiem, šādi pakalpojumi plānoti netiek. Reģionālajās sociālo pakalpojumu attīstības programmās būtu jāiekļauj rehabilitācijas pakalpojumi, kā daļa no sociālajiem pakalpojumiem, iespējami tuvinot tos cilvēku, ar funkcionāliem traucējumiem, dzīvesvietai. Šo situāciju būtu iespējams labot, attīstot sociālos pakalpojumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, kā šo pakalpojumu integrētu sastāvdaļu iekļaujot sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. Piemēram, aprūpes mājās pakalpojuma gadījumā izvērtējot iespējas iekļaut sniegtajā pakalpojumā sociālās rehabilitācijas pakalpojumu elementus, tā iespējami mazinot šī konkrētā pakalpojuma pasīvo raksturu.

Īpaša uzmanība, turpmāk izstrādājot plānošanas dokumentus, būtu pievēršama to cilvēku rehabilitācijai, kuri atrodas ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās.

27. pants. Darbs un nodarbinātība.

Nacionālā līmeņa plānošanas dokumenti atzīst cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem tiesības uz darbu vienlīdzīgi ar citiem. Valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentā uzsvērtā nepieciešamība ieviest attālināta un nepilna laika darba shēmu izmantošanu, kā arī attīstīt elastīgu nodarbinātības sistēmu, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem veiksmīgāk varētu iesaistīties darba tirgū. Īpaši uzsvērtā nepieciešamība attīstīt inovatīvas darba formas, kā arī veidot sociālos uzņēmumus un attīstīt sociālo biznesu. Šiem jautājumiem diemžēl zemākas hierarhijas dokumentos vairs netiek pievērsta uzmanība un pārsvarā tiek akcentēta nepieciešamība attīstīt tādas nodarbinātības formas, kuras daļēji jau sevi ir izsmēlušas. Reģionālās sociālo pakalpojumu attīstības plānošanas programmas faktiski nepievērš uzmanību nodarbinātības jautājumiem, kaut arī tieši nodarbinātības veicināšana bija viens no programmu izstrādes mērķiem. Dažos no plānošanas reģioniem ir paredzēta tikai pāris specializēto darbnīcu attīstība, kas varētu uzlabot situāciju nodarbinātības jomā ļoti nelielam cilvēku ar invaliditāti skaitam. Netiek plānoti pasākumi, kuri nodarbinātību varētu veicināt ilgtermiņā būtiskam cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem procentam.

28. pants. Pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība.

Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem sociālās aizsardzības jautājumi ir ietverti nacionālā līmeņa plānošanas dokumentos. Tā „Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam” ir uzsvērtā nepieciešamība regulāri veikt nabadzības risku un struktūras analīzi un sociālās programmas piemērot specifisku sociālās atstumtības riska grupu vajadzībām. Cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem tiek atzīti kā viena no viskritiskākajām sociālās atstumtības riska grupām. Savukārt „Nacionālās attīstības plāns” kā risināmo uzdevumu definē valsts finansiālā atbalsta attīstību personām noteiktās riska situācijās. Nacionālajos plānošanas dokumentos tiek izdalīts uzdevums uzlabot pieaugušo cilvēku ar smagiem funkcionāliem traucējumiem un viņu ģimeņu dzīves kvalitāti, kas ir ļoti nozīmīgs uzstādījums. Diemžēl reģionālie sociālo pakalpojumu plānošanas dokumenti akcentē tikai pamatvajadzību apmierināšanas

aktualitāti un nevērš uzmanību uz patstāvīgu dzīves apstākļu uzlabošanas un dzīves kvalitātes paaugstināšanas nepieciešamību, tas apdraud nacionālā līmeņa plānošanas dokumentu uzstādījumu konsekventu realizāciju dzīvē reģionālā līmenī.

29. pants. Līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē.

„Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijā 2030.gadam” liela uzmanība tiek pievērsta sabiedrības līdzdalībai politikas veidošanā, tātad arī savu interešu aizstāvībā. Uzsvērts, ka katrai mērķauditorijai jāizmanto piemērotākie līdzekļi tās iesaistei, tomēr netiek minēts, ka cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem varētu būt nepieciešams papildus atbalsts veiksmīgai līdzdalībai politiskajā dzīvē, kā arī nepieciešama kapacitātes celšana tām nevalstiskajām organizācijām, kuras aizstāv cilvēku ar invaliditāti intereses vai apvieno cilvēkus ar invaliditāti. Arī „Nacionālais attīstības plāns” kā risināmo uzdevumu definē efektīvāku nevalstisko organizāciju iesaistīšanu lēmumu pieņemšanas procesos, palielinot nevalstisko organizāciju aktivitāti un līdzatbildību lēmumprojektu apspriešanas procesos. Savukārt, reģionālajos plānošanas dokumentos, kaut arī tiek atzīta nevalstiskā sektora nozīmīgā loma un tā nepietiekamā kapacitāte, tomēr konkrēti pasākumi, kuri vecinātu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem aktīvāku iesaistīšanos lēmumu pieņemšanas procesā, kā arī paaugstinātu šo cilvēku interešu aizstāvības organizāciju kapacitāti, plānoti netiek. Būtiski, lai nevalstiskais sektors spētu līdzdarboties ANO Konvencijas ieviešanas pārraudzības procesā.

30. pants. Līdzdalība kultūras dzīvē, atpūta, brīvā laika pavadīšana un sports.

Kaut arī valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem līdzdalības iespējas kultūras dzīvē, atpūtā, brīvā laika pavadīšanā un sportā tieši nav uzsvērtas, tomēr uzstādījums, ka cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem ir jābūt iespējai sevi realizēt visās dzīves jomās līdzvērtīgi ar citiem sabiedrības locekļiem, ietver arī iepriekšminētos aspektus. „Nacionālais attīstības plāns” akcentē, ka cilvēkiem ir nepieciešami kultūras un atpūtas pasākumi. Tomēr ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos netiek minēti jel kādi konkrēti pasākumi un pakalpojumi, kuri būtu nepieciešami, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem šīs tiesības varētu realizēt līdzvērtīgi ar citiem sabiedrības locekļiem. Nekādi pasākumi netiek plānoti, lai nodrošinātu bērniem ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem bērniem līdzdalību spēļu, atpūtas, brīvā laika un sporta pasākumos. Savukārt reģionālajos plānošanas dokumentos šiem jautājumiem vairs tieša uzmanība netiek pievērsta un netiek plānoti pasākumi, kuri būtu vērsti uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem līdzdalības kultūras, atpūtas, sporta un brīvā laika pasākumos nodrošināšanu.

31. pants. Statistika un datu vākšana.

Statistikas un datu vākšanai, lai varētu izstrādāt un īstenot stratēģiju Konvencijas ieviešanai, netiek pievērsta uzmanība nedz nacionālajos nedz arī reģionālajos plānošanas dokumentos. Šis ir nozīmīgs un turpmāk akcentējams jautājums.

Rekomendācijas.

Rekomendācijas ir izstrādātas atbilstoši veiktajai „ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām” un valsts plānošanas dokumentu (gan nacionālā, gan reģionālā līmeņa) sasaistes analīzei. Rekomendācijas nav visaptverošas, bet uzsver, atbilstoši biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” ekspertu grupas viedoklim, būtiskākos jautājumus, kuriem jāpievērš uzmanība gan izstrādājot turpmākos plānošanas dokumentu nacionālā un reģionālā līmenī, gan pārskatot iespējas papildināt pasākumu klāstu, kā arī ieviešot jau esošos plānošanas dokumentus, lai nodrošinātu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iespējas pilnībā un vienlīdzīgi ar citiem sabiedrībā locekļiem izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības.

Rekomendācijas nav sakārtotas prioritārā kārtībā, bet ir sniegtas secīgi, atbilstoši ANO Konvencijas pantiem.

1. Nepieciešams pārskatīt personu ar invaliditāti definējumu Latvijas likumdošanā un plānošanas dokumentos un mainīt to atbilstoši ANO Konvencijā ietvertajai definīcijai, atzīstot arī vides un sabiedrības attieksmes radīto šķēršļu ietekmi uz cilvēku funkcionāliem traucējumiem (1.pants).
2. Nodrošināt diskriminācijas aizliegumu invaliditātes dēļ, paplašinot to no darba tirgus uz diskriminācijas aizliegumu jebkāda iemesla dēļ. Ieviest saprātīgu pielāgojumu konceptu un iekļaut to turpmākajos plānošanas dokumentos (5.pants).
3. Mazināt sieviešu un meiteņu ar invaliditāti risku tikt pakļautām diskriminācijai, izdalot sievietes un meitenes ar invaliditāti kā īpašu apakšgrupu. Īpaši pievērst uzmanību sieviešu ar invaliditāti situācijai ilgstošas sociālās aprūpes iestādēs un paredzēt pasākumus, kuri mazinātu, sieviešu ar invaliditāti, ļaunprātīgas izmantošanas risku šais iestādēs (6.pants).
4. Jebkādus pakalpojumus vai pasākumus bērniem ar invaliditāti plānot kā iekļaujošus, nodrošinot bērniem ar invaliditāti vienlīdzīgas iespējas būt līdzvērtīgai sabiedrības daļai. Īpašu uzmanību vērst uz bērnu ar invaliditāti iekļaušanas procesu pirmsskolas vecumā, nodrošinot iespēju bērniem ar funkcionāliem traucējumiem apmeklēt vispārīzglītojošās pirmsskolas iestādes. Plānotos aprūpes mājās bērniem ar funkcionāliem traucējumiem pakalpojumus, veidot kā personīgo asistentu pakalpojumus, veicinot bērna neatkarības un spējas pieņemt lēmumus, attīstību (7.pants).

5. Jebkuru plānoto pasākumu, kura mērķa grupa ir cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, jāpapildina ar sabiedrības izpratni veicinošiem pasākumiem. Izpratnes veicināšana par invaliditāti kā cilvēktiesību jautājumu, dažādību kā normalitāti un tolerances veicināšanu, jāiekļauj ikviena līmeņa izglītības programmā, sākot jau no pirmsskolas izglītības programmām, vispārizglītojošo skolu programmās, kā arī profesionālās un augstākās izglītības programmās. Īpaša uzmanība jāpievērš topošo un esošo žurnālistu izpratnes veicināšanai (8.pants).
6. Plānojot vides pieejamības nodrošinājumu, jāņem vērā tās plašais spektrs – fiziskā vide ne tikai izglītības iestādēs, bet ikvienā sabiedriskā vietā, tai skaitā ietves un nobrauktuves, cilvēka dzīvesvietā, transports utt. Nepieļaut vides pieejamības jautājumu risinājumu fragmentāri, piemēram, uzlabojot tikai vispārizglītojošo skolu fizisko vidi. Plānojot jaunu objektu celtniecību vai rekonstrukciju, paredzēt vides pieejamības nodrošinājuma izvērtējuma obligātumu, kā arī izstrādāt mehānismu konstatēto nepilnību novēršanai (9.pants).
7. Nepieciešams paredzēt papildus atbalsta pasākumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem riska situācijās, piemēram, dabas katastrofu gadījumos, īpaši šim jautājumam pievēršot pastiprinātu uzmanību pakalpojumos, kas tiek sniegti lielākam cilvēku ar invaliditāti skaitam (11. pants).
8. Jāparedz pasākumi tiesu pieejamības uzlabošanai, īpaši pievēršot uzmanību uz tiesu sistēmas visu līmeņu darbinieku saskarsmes iemaņu ar cilvēkiem, kuriem ir dažāda veida funkcionāli traucējumi, pilnveidošanai (13.pants).
9. Svarīgi plānot ne tikai pakalpojumu attīstību, bet vienlaikus arī paredzēt efektīvu pakalpojumu kvalitātes kontroli, realizējamu no neatkarīgu iestāžu puses, tādējādi samazinot ļaunprātīgas izturēšanās iespējamus riskus. Izskatīt iespēju deleģēt ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu klientu dzīves kvalitātes izvērtējuma funkcijas nevalstiskajam sektoram (16. pants).
10. Attīstot pakalpojumus atbilstoši reģionālo sociālo pakalpojumu attīstības programmām, nepieciešams katram pakalpojumam izvērtēt personas integritātes ievērošanas nodrošinājumu (17.pants).
11. Lai nodrošinātu sistemātisku un pēctecīgu pāreju no ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās sniegtiem pakalpojumiem uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām atbilstošiem pašvaldībā balstītiem alternatīvajiem pakalpojumiem, nepieciešama nacionāla līmeņa plānošanas dokumenta izstrāde, kurš būtu tieši vērsts uz deinstitucionalizāciju un, kurš saturētu secīgu

un laikā noteiktu pasākumu kopumu pakāpeniskai un pilnīgai pārejai uz pakalpojumu sistēmu, kura atbilst ANO Konvencijas uzstādījumiem (19.pants).

12. Individuālās pārvietošanās jautājumu plānošanas dokumentos turpmāk nepieciešams ietvert kompleksu jautājumu, kurš ietver gan transporta pieejamības nodrošinājumu, tostarp cenas pieejamību, tehnisko palīgīdzekļu pieejamību atbilstoši personas individuālās vajadzībām, kā arī personāla, kas ikdienā strādā ar cilvēkiem, kuriem ir pārvietošanās grūtības, apmācību (20.pants).
13. Plānojot vispārējās informācijas un komunikāciju tehnoloģiju attīstību valstī, paredzēt papildus un vienlaicīgus pasākumus, lai nodrošinātu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzīgu iespēju izmantot jaunās tehnoloģijas (palīgtehnoloģijas, apmācību programmas, materiāli vieglā valodā u.c. pasākumi) (21.pants).
14. Nepieciešami papildus pasākumi, lai uzlabotu sociālo pakalpojumu, gan alternatīvo, gan ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās sniegto pakalpojumu, tiešo sniedzēju (piemēram, aprūpētāju) izpratni par privātās dzīves neaizskaramības jautājumiem un, personāla zināšanu līmenis, tiktu pārbaudīts pirms pakalpojuma sniegšanas uzsākšanas (22.pants).
15. Nepieciešams izstrādāt kompleksus atbalsta pasākumus cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, lai būtu pieejams vajadzībām atbilstošs atbalsts jautājumos saistībā ar laulību, ģimeni, bērnu audzināšanu un attiecībām ģimenē (23.pants).
16. Jāparedz plānveida pasākumi, lai nodrošinātu bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kuru ģimenes locekļi nespēj rūpēties par bērnu, alternatīvu aprūpi ģimenes vidē sabiedrībā, nepieļaujot bērnu turpmāku nokļūšanu ilgstošas aprūpes institūcijās (23.pants).
17. Nepieciešama stratēģijas izstrāde pārejai no segregatīvas izglītības specializētajās izglītības iestādēs uz iekļaujošu izglītību valstī, īpašu uzmanību vēršot uz iekļaujošas pirmsskolas izglītības sistēmas attīstību (24.pants).
18. Agrīnā diagnostika un agrīnā iejaukšanās jāiekļauj veselības aprūpes programmās, lai pēc iespējas mazinātu un novērstu invaliditātes padziļināšanos, īpaši bērniem. Nepieciešams plānot atbalsta pasākumus personām ar garīga rakstura traucējumiem, lai sniegtu vajadzībām atbilstošu atbalstu lēmumu pieņemšanas procesā par savu veselību un mazinātu hronisku saslimšanu attīstību risku (25.pants).

19. Reģionālajās sociālo pakalpojumu attīstības programmās būtu jāiekļauj rehabilitācijas pakalpojumi, kā daļa no sociālajiem pakalpojumiem, iespējami tuvinot tos cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīvesvietai. Lai situāciju varētu labot, attīstot sociālos pakalpojumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, kā šo pakalpojumu integrētu sastāvdaļu, jāiekļauj arī sociālās rehabilitācijas pakalpojumi. Piemēram, aprūpes mājās pakalpojuma gadījumā izvērtējot iespējas iekļaut sniegtajā pakalpojumā sociālās rehabilitācijas pakalpojumu elementus, tā iespējami mazinot šī konkrētā pakalpojuma pasīvo raksturu (26.pants).
20. Valstī jāattīsta jaunas, inovatīvas nodarbinātības formas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, kā arī jāpilnveido atbalsta pasākumi, lai cilvēki varētu iekļauties atklātā darba tirgū. Sociālās uzņēmējdarbības un sociālā biznesa attīstība varētu dot būtisku ieguldījumu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem nodarbinātības veicināšanā un sociālā sloga mazināšanā (27.pants).
21. Nepieciešams sistemātiski paaugstināt cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem interešu aizstāvības organizāciju kapacitāti un veicināt šo organizāciju iesaisti politikas plānošanas procesā. Aktīvajam nevalstiskajam sektoram nepieciešams regulāri pieejams atbalsts administratīvo funkciju veikšanai, kā arī jāpārskata funkciju deleģēšanas iespējas (28.pants).
22. Plānojot jebkādas kultūras, atpūtas, brīvā laika pavadīšanas un sporta pasākumus, izvērtēt šo pasākumu pieejamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem un plānot atbalsta pasākumus šo aktivitāšu pieejamības nodrošināšanai (30.pants).
23. Nepieciešams izstrādāt un ieviest statistikas datu vākšanas metodiku, kas dotu iespēju iegūtu objektīvu un pilnīgu informāciju par cilvēku, ar dažāda veida un smaguma pakāpju funkcionāliem traucējumiem, skaitu, līdz ar to, nepieciešamie atbalsta pasākumi un pakalpojumi šiem cilvēkiem tiktu plānoti atbilstoši cilvēku skaitam un vajadzībām (31.pants).